SA’DULLA HAKIMNING “OLIS YULDUZ” DOSTONI HAQIDA MULOHAZALAR

Nodirova Feruza Xolmurod qizi
Guliston pedagogika instituti o‘qituvchisi
Gmail: nodira@gmail.ru

Annotatsiya: “Olis Yulduz” dostoni, insonning ichki dunyosidagi intilishlar va umidlar haqida hikoya qiladi. Doston insonning o‘z maqsadlari sari intilishi, shu bilan birga, hayotning qiyinchiliklari va sinovlari bilan kurashish jarayonini tasvirlaydi. Falsafiy jihatdan bu asar, insonning o‘z orzulariga erishish yo‘lidagi sabr-toqati va matonatini ulug‘laydi. Tarbiyaviy ahamiyati esa, o‘quvchilarga maqsad sari intilish, orzularni ta’qib etish va hayot sinovlariga bardoshli bo‘lish kabi qadriyatlarni singdiradi. Shuningdek, asar insonlarga o‘z qobiliyatlariga ishonch hosil qilish va ularni rivojlantirishga undaydi. Ushbu maqolamiz shu haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: *Doston, obraz, bosh qahramon, poetika, ramziy-falsafiy asar, tip, dunyoqarash, to‘qima obraz, tarixiy shaxs.*

Adabiyot insoniyat tafakkurining eng yuksak mahsuli bo‘lib, uning eng nozik his-tuyg‘ularini, orzu-umidlarini, ezgulik sari intilishlarini aks ettiradi. Shu boisdan, adabiy asarlar inson ruhiyatiga bevosita ta’sir etuvchi, uning dunyoqarashini shakllantiruvchi kuchli vosita sifatida qadrlanadi. Bu jihatdan “Olis yulduz” dostoni o‘zining chuqur falsafiy mazmuni, tarixiy asoslari, ramziy obrazlari va badiiy go‘zalligi bilan adabiyotimizning eng yuksak namunalari qatoridan munosib o‘rin egallaydi. Ushbu doston nafaqat badiiy asar sifatida, balki inson ma’naviyati va ruhiy olamini yorituvchi falsafiy mushohada sifatida ham katta ahamiyatga ega. Dostonning o‘qi – inson, uning orzu-intilishlari, ichki kurashlari va ma’naviy izlanishlaridir. “Olis yulduz” dostonida bu jihatlar chuqur tahlil qilinadi. Bosh qahramon Siparangiz obrazi orqali muallif insonning ruhi, orzusi va tafakkurining eng chuqur qatlamlariga kirib boradi. Sparangiz – shunchaki obraz emas, u o‘zida butun bir ma’naviy maktabni mujassam etgan timsoldir. Uning harakati, qarorlari va kurashi orqali biz inson

qalbidagi ezgulik, mardlik va fidoyilik singari yuksak fazilatlarning yorqin aksini ko‘ramiz.[1,74 b]

Tabiat faqat tashqi dunyo sifatida emas, balki insonning ruhiy kechinmalarini aks ettiruvchi bir o‘lkaga aylangan. Doston davomida, Sparangiz va boshqa qahramonlar tabiatda o‘zlarini yakkalanib, qo‘rqib, hayajonlanib yoki baxtli his qilishadi. Misol uchun, dostonning ayrim joylarida o‘tgan daryolar, tepalar va boshqa tabiiy manzaralar insonning ichki ruhiy holatiga va uning jamiyatdagi o‘rniga ta’sir qiladigan omil sifatida ishlatiladi. Ushbu tabiatning kuchli tasviri orqali, insonning his-tuyg‘ulari, baxt va umid izlanishlari, shuningdek, kurashlar va shafqatsizliklar aniq ko‘rsatiladi.[2,304 b]

Tabiat bilan o‘zaro aloqada bo‘lgan boshqa muhim jihat esa insonning tabiatni anglash va undan to‘g‘ri foydalanish masalasidir. “Olis yulduz” dostonida tabiat va inson o‘rtasidagi bu bog‘liqlikda har bir qahramon o‘zining tabiiy muhitida, tabiatning qonunlariga rioya qilgan holda hayot kechiradi. Tabiat insonni tarbiyalaydi, unga kuch va iroda beradi, lekin inson ham tabiatni hurmat qilib, uning qonunlariga amal qilishi lozim.[3,119 b] Dostonning markazida joylashgan Mitra timsoli bu g‘oyani ta’kidlaydi: Mitra, tabiatni, yer va osmonni boshqaruvchi kuch sifatida, insonlarga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatadi va ularni zulmatdan nurlikka olib chiqadi. Bu tabiiy qonunlarga bo‘ysunish, shuningdek, insonning o‘zaro munosabatlarini ham ijobiy yo‘lda rivojlantirishga yordam beradi.

Tabiatning inson uchun muhim rol o‘ynashi dostonning bir nechta voqealarida yoritilgan. Masalan, Sparangizning tabiiy muhitga bo‘lgan munosabati, uning yurtini va xalqini sevishi, o‘z hayotini va maqsadlarini tabiat bilan bog‘lab tushunishi uning ruhiy kuchini oshiradi. Tabiatga qarshi chiqish yoki uni e’tiborsiz qoldirish, insonning yomonlikka va yovuzlikka qarshi kurashdagi zaifligini ko‘rsatadi.[4,303b] Shunday qilib, tabiat bilan insonning munosabati faqat tashqi voqelik sifatida qolmay, balki ichki dunyoning shakllanishida va insonning ma’naviy o‘sishida muhim omil bo‘ladi.

Dostonning yakunida, Sparangiz va boshqa qahramonlarning tabiat bilan aloqasi orqali insoniyatning abadiy umidi va maqsadiga erishishi tasvirlanadi. Tabiat faqat tashqi dunyo emas, balki insonning ichki borligining bir qismi sifatida, uning baxtli yoki baxtsiz hayotini belgilovchi kuchdir. Bu bog‘liqlik, inson va tabiatning o‘zaro muvozanatda bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi. Asar orqali o‘quvchi tabiat va inson o‘rtasidagi o‘zaro aloqani anglab, hayotning ma’nosini chuqurroq tushunadi.

“Olis yulduz” dostoni, insoniy hayotning eng asosiy tamoyillaridan biri – yaxshilik va yomonlikning abadiy kurashi haqida hikoya qiladi. Ushbu doston o‘zining chuqur ma’no-mazmuni va o‘tkir badiiy tasvirlari orqali o‘quvchini insoniy mohiyatning eng muhim savollarini o‘ylashga undaydi. Doston voqealarida yaxshilik va yomonlikning o‘zaro to‘qnashuvi nafaqat tarixiy voqealar, balki inson qalbi va jamiyatdagi muammolar timsolida [5,3 b]ham namoyon bo‘ladi.

Doston bosh qahramoni Sparangizning hayoti va taqdiri yaxshilik va yomonlikning ziddiyatli kurashi asosida rivojlanadi. U o‘z xalqiga bo‘lgan sadoqati, erkinlik uchun kurashi va insoniy fazilatlari bilan namoyon bo‘lsa, yomonlik esa nafaqat dushmanlar timsolida, balki ba’zan ichki ruhiy kurash shaklida ham o‘zini ko‘rsatadi. Bu holat insonning o‘zini anglash jarayonidagi ziddiyatlarni ochib beradi.

Dostonda yaxshilikning ramzi sifatida Mitra – tinchlik va hayotbaxshlik timsoli ko‘rsatilgan. Mitra insonlarni mashaqqatlardan olib chiqishga, yaxshilik va muhabbatni yoyishga da’vat etadi. Ushbu falsafiy g‘oya Sparangizning harakatlarida ham aks etadi. Sparangiz jang maydonida ham, o‘z shaxsiy hayotida ham adolat, halollik va insoniylik tamoyillariga amal qiladi. U yurtiga va o‘z xalqiga bo‘lgan sadoqati tufayli shaxsiy manfaatlarini qurbon qilishga tayyor.

Sparangizning harakatlari, ayniqsa, yurtini himoya qilish yo‘lida qilgan fidokorliklari dostonning yaxshilikni ulug‘lovchi markaziy fikrlaridan biridir. Uning qalbidagi vatanparvarlik, mehr-muhabbat va adolat hissi yaxshilikning inson qalbidagi qudratini ko‘rsatadi. Bunday fazilatlar orqali Sparangiz o‘zining kuchli ichki qahramonligini namoyish etadi.

Ushbu obraz adolat va halollik uchun kurashuvchi, xalqining ozodligi va baxt-saodati uchun o‘zini qurbon qilishga tayyor bo‘lgan inson timsolidir. Sparangizning xatti-harakatlari va qarorlari uning insoniy fazilatlarini ochib beradi, ayni paytda bu fazilatlar o‘quvchiga ibrat bo‘lib xizmat qiladi.

Sparangizning har bir harakati uning insoniy fazilatlarini yuksak darajada ko‘rsatadi. U yurtining mustaqilligi va tinchligini himoya qilish yo‘lida fidokorlik qiladi. Dostondagi ko‘plab voqealar shuni tasdiqlaydiki, Sparangiz uchun vatanparvarlik va sadoqat shaxsiy manfaatlardan ustun turadi. Uning harakatlari shuni ko‘rsatadiki, haqiqiy qahramonlik nafaqat jang maydonida, balki ichki kurashlarda ham namoyon bo‘ladi.[6,12 b]

Sparangiz obrazi nafaqat tashqi dushmanlarga qarshi kurashda, balki ichki ruhiy kurashlarda ham namoyon bo‘ladi. Uning o‘z-o‘zi bilan olib borgan ichki kurashlari – bu insonning shaxsiy izlanishlari va ma’naviy o‘sishining yorqin misoli. Dostondagi ba’zi voqealar uning shubhalari va qo‘rquvlari haqida so‘zlasa-da, oxir-oqibat u maqsadidan chekinmaslikni tanlaydi.

Sparangiz obrazi o‘quvchi uchun haqiqiy ibrat namunasi bo‘lib xizmat qiladi. Uning qahramonligi, fidoyiligi va adolatparvarligi hayotdagi ko‘plab muammolarni qanday hal qilish mumkinligi haqida o‘ylashga undaydi. Unga taqlid qilish orqali insonlar o‘z ma’naviyatini yuksaltirishi va jamiyatga foydali bo‘lishi mumkin.

Sparangiz obrazi “Olis yulduz” dostoni markazida turuvchi va uning ma’nosini ochib beruvchi asosiy qahramonlardan biridir. Uning vatanparvarligi, jasorati va insoniyligi o‘quvchi qalbida chuqur iz qoldiradi. Ushbu obraz adolat, sadoqat va tinchlik uchun kurashning abadiy qadriyat ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Sa’dulla Hakimning dostonlarining kompozitsiyasi, an’anaviy O‘zbek adabiyotidan ilhomlanib, zamonaviy mavzular bilan uyg‘unlashgan holda yaratiladi. Shoirning har bir asari o‘ziga xos tuzilishga ega bo‘lib, u muayyan bir qahramon yoki bir guruh qahramonlarning ichki dunyosi va tashqi voqealarni o‘z ichiga oladi. Hakimning dostonlari, voqea va lavhalar orqali insoniy tuyg‘ularni, jamiyatdagi muammolarni va tabiat bilan munosabatlarni o‘ziga xos tarzda ifodalaydi. Bu dostonlar, odatda, bir nechta qismlarga bo‘linadi, har bir qism o‘z ichiga muayyan mazmun va rivojlanishni oladi. Shu tariqa muallif o‘quvchilarni chuqurroq fikrlashga va mavzuni kengroq tushunishga jalb etadi.

Adabiyotlar

1. A. Alimbekov. “So‘z chamani ichra navo ko‘rguzib”: Monografiya –Toshkent: “Adabiyot” nashriyoti, 2022. B.74

2. Ulug‘bek Hamdam. Yangi o‘zbek she’riyati.– Toshkent: Adib, 2012. – B 304.

3. U.Normatov. Tafakkur yog‘dusi.– Toshkent: 2005. – B 119.

4. N.Jabborov Zamon. Mezon. She’riyat. – Toshkent: G‘.G‘.ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijod uyi, 2015. – B 303.

5. Xamdamova, X., & Mardanov, R. (2024). Alisher Navoiy ijodidagi kichik janrlarni o'rganish texnologiyalari. *Jizpi xabarnomasi* , *1* (1), 593-597.

6. Mardanov, R. G. (2024). Shoir lirik she'riyatida xabar mavzusidagi g'azal va baytlar mazmuni haqida. *Iqtisodiyot va jamiyat* , (12-1 (127)), 225-229.

7. Rahim G‘aybulla o‘g‘, M., & Nikolayevna, T. T. (2024). Abdulla Oripov hayoti va faoliyatini o'rgatishning samarador usullari.

8. Rahim, M. (2025). Xabar qahramonlariga murojaat qilish va she'riy mahorat. *Yevropa xalqaro filologiya fanlari jurnali* , *5* (03), 12-16.